

Josip Horvat

Izdajica, lopov Danica Josipović

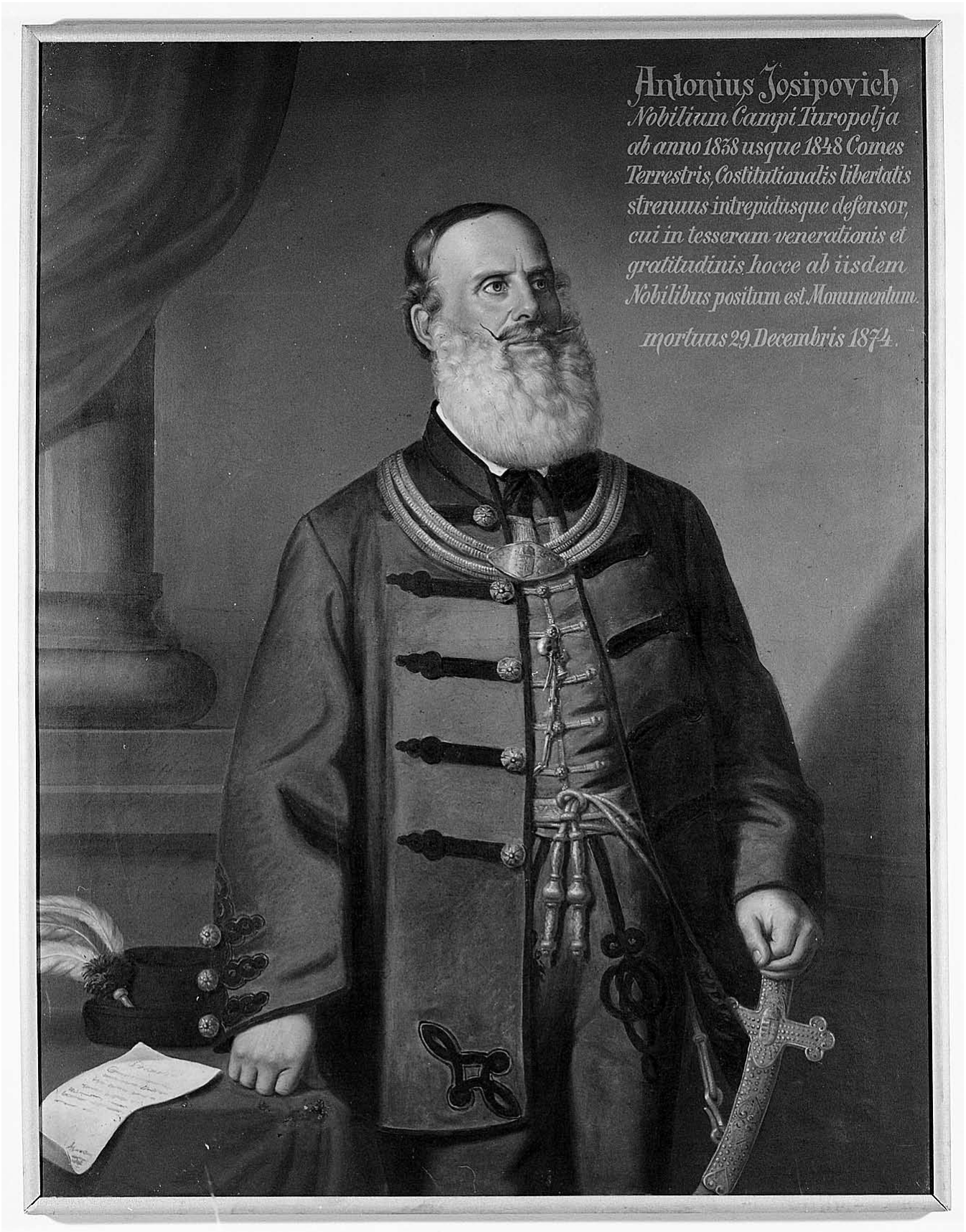
Portret Antuna Danijela Josipovića, turopoljskoga grofa, protivnika Narodnoga preporoda i jedne od najpoznatijih “negativnih pojava” hrvatske historiografije – prema nedavno otkrivenome rukopisu Josipa Horvata

Do u XX. st. hrvatska je historiografija znala, kao neka crkva, jedino za svece i prokletnike. U knjigama “znamenitih Hrvata” redali su se sami “rodoljubi”, oni, koji su propali kod ocjenjivanja, strovaljeni su redovno u pakao šunje, izbrisani iz “redova hrvatskog naroda”. Dašto, zadatak povijesti nije izdavati svjedodžbe političkog morala, nego ispitati uzroke prošlog zbivanja. U tom pak zbivanju u prošlosti Hrvatske često su upravo takve prešućene ličnosti odlučno utjecale na historijske procese. Ne poznavajući dovoljno takve ljude, često moramo zastati pred nekim pojavama kao pred zagonetkom. Dovoljno je spomenuti jednog Josipa Žuvića, Josipa Franka ili Manka Gagliardija. Svi su oni za desetljeća djelovali na oblikovanje života naroda, a malo znamo, kako su mogli steći svoj negativni utjecaj. Jedna je među takvima neispitanim ličnostima prošlosti Hrvatske i Antun Danijel Josipović, turopoljski komeš, predvodnik otpora protiv ilirskog narodnog preporoda, čovjek, koji je nekoliko godina drmao političkom sudbinom Hrvatske.

Suvremenici su opisali Danijela Josipovića u najcrnijim bojama. Od reda su to zapisi i sudovi političkih protivnika. Nepoznata su mišljenja njegovih pristaša, jer protivnici ilirizma nisu bili prijatelji pera i knjiga. Sačuvane sudove historiografija je mehanički preuzela, pa je tako A. D. Josipović početkom XX. stoljeća ušao u povjesnice kao najveći lopov, izdajica što ga je rodila hrvatska zemlja, hrvatska vrsta Vuka Brankovića. Upravo u godinama, kad je tako fiksirana ličnost Josipovića, oglasio se A. G. Matoš oprečnim sudom. Matoš sa svojim istančanim osjećajem za psihološke vrednote, koje su i te kako važan faktor u historijskom zbivanju, pokušao je kritičnije ogledati pojavu Josipovića. On je za Matoša “nesumnjivo velika figura ... nepokolebiv kao Ri-

mljanin ... značajnik stvoren za vođu” (Matoš, *Campus nobilium*, *Obzor* br. 147, 11. V. 1913). Pravaš Matoš nazrijevao je u Josipoviću preteču Antuna Starčevića i njegove koncepcije hrvatskog nacionalizma. Arhivska građa u mnogom mijenja sliku Josipovića, kakovu su namrijeli njegovi suvremeni protivnici, ali tek donekle potvrđuje Matošev sud.

Rod Josipovića, koji je u XIX. st. dao Turopolju četiri komeša, a u nagodbenom razdoblju dva ministra za Hrvatsku, pojavio se u Turopolju tek potkraj XVIII. st. Uspon roda Josipovića zacijelo pridonosi poznavanju razvića tadašnjih društvenih prilika Hrvatske. Krajiški zastavnik iz Kostajnice Matej Josipović stekao je plemstvo 1756. Stvorena je time polazna točka za osvajanje položaja. Matejev sin Ivan već je veliki sudac zagrebačke županije i na neki način, vjerojatno ženidbom, primljen u bratstvo plemenite turopoljske općine. Za nekoliko desetljeća uspjelo je Josipovićima razbiti obruč odbojnog plemenskog prava Turopolja. Dotad su tek četiri “hiže” uživale izbornu pravo na komešku čast, došljaci Josipovići postaju 20-ih godina XIX. st. peta komeška “hiža”. Naočiti su, stasiti muškarc, pa su svoju socijalnu i ekonomsku moć izgrađivali ženidbama. Unuk pučana-krajišnika, Stjepan Josipović, otac komeša Đure, pa Antuna-Danijela oženio se s Karolinom, kćeri dvorskog savjetnika Vojkovića, dobio u miraz imanje Jakovlje, Belu, Jalkovac, Rakitje, kuće u Zagrebu, te došao u rodbinstvo s velikaškim porodicama grofova Draškovića i Vojkffy. Sinovi njegovi nastavljaju u XIX. st. tu ženidbenu politiku, srođuju se s Pogleđićima, Paravićima, Stolnikovićima, pa postaju prva kuća u Turopolju. Rodovske veze uz stečeni agrarni kapital bit će oruđe buduće političke moći A. D. Josipovića.

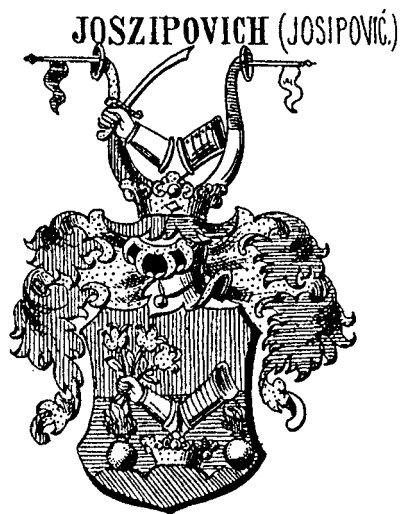

Portret Antuna Danijela Josipoviča (Josip Franjo Mücke, 1866, Hrvatski povijesni muzej)

Slučaj je pripomogao A. D. Josipoviću do historijske uloge. Kad se nakon 1825. razmahao u Mađarskoj reformni pokret uperen protiv premoći birokratskog apsolutizma u Beču, smislila je austrijska vlast da suzbije predvodnike liberalnog reformnog pokreta na taj način, da ih onemogućući u županijama popunivši protiv njih mase nižeg, neukog plemstva, dekretom mu potvrdivši običajno pravo osobnog glasovanja na županijskim skupštinama. Nekim slučajem, možda zabunom, ug. dvorska kancelarija izdala je 3. VI. 1831. takav dekret i Turopoljskoj plemenitoj općini. Preko noći je tako Turopolje sa svojih 520 glasača od 2400 postalo odlučan faktor u Zagrebačkoj županiji, pogotovu jer se nalazilo u neposrednoj blizini Zagreba.

Tad je već Turopolje bilo historijski socijalno-politički fosil. Smješteno između Save i Vukomeričkih gorica, njegovo se stanovništvo, donacionalno sitno plemstvo još iz XIII. st., našlo u XVI. st. kao između čekića i nakovnja između stalnih osmanlijskih provala i presizanja velikaša, pa se 1560. složilo u ekonomsko-političku obrambenu komunu; rodovi 24 općina zajednički su uživali svoj glavni kapital, šumu, a da suzbiju uplitanje velikaške vlasti u unutarnji život, zaključili su sami na svom području vršiti sudbenost, godišnje birati sebi komeša, svog prvog suca i upravnika, i predstavnika prema vlastima. Taj zaključak je Turopolju potvrdio 1702. kao privilegij Rudolf II. Kantonalna autonomija uzgojila je kod seljaka-plemića, koji imaju rodovske grbove, danas zaboravljene, osjećaj ponosa i nezavisnosti. Otkako je jenjala osmanlijska opasnost život je dašto tekao sve sporije, na primitivnoj razini, jednak životu turopoljskih malobrojnih kmetova. Posljednji put su Turopoljci borbenu istupili kad su se pridružili zrinsko-frankapanskoj uroti. Za vrijeme insurekcije za napoleonskih ratova turopoljska je četa, kako bilježi M. Vrhovac, slabo odrezala.

Josipovići preuzimlju vodstvo Turopolja u času, kad mu je bečka vlada svojim dekretom raskrčila put u novu dnevnu politiku. Tad još Turopoljci ni ne sanjaju o nekom bratimstvu s Mađarima. Naprotiv, upravo oni započinju s njima prva čarkanja. Komeš Đuro Josipović, stariji brat A. D. Josipovića, na požunskom saboru 1830. sukobljuje se s mađarskom opozicijom – zbog titulature. “Mađari vu dijetski sesiji, – piše on kući, – hoteli jesu da ja ne ve turopoljski grof (comes) nego ‘Ispán’ budem se zval, ja pako, kajti videlo se da to samo zato napervo donesli jesu kajti nas Horvate zbog luteranov netrpe ... kajti vu sesiji, kada spomenek je bil je li luterane imaju se vu horvatsku zemlju puščati ali ne, proti njihovi voli govoril jesem, sebe vu pervaši moji titulaturi ‘Turopolj Grof’ zaderžati se vu orsačkom spravišču jesem napervopostavil, pri koji priliki gospon Bužan moju prošnju ne samo slavno branil, dapače našu slavnu občinu i naše plemeni-

Grb obitelji Josipović

te lude kakti najbolje izvišil je, koja izvišenost vu diarium dietalski došla je ...” Turopoljci su tad “trdi Horvati”, osuđuju mađarofilstvo, jer D. Josipović piše usto: “Ja mislim da se on, jedan naš Horvat, kojega imenuvati neću i od kojega nigdar to mislil nebi, nas Horvate kakti najgorše, vu vseh oštarijah ogovarjal, to je vendar sreća, da taj isti nije aplegat dijetalski, nego mislim da se on samo zato ozdek zadržava, da bi on z naše domovine obšanostjum ljubav Mađarav zadobil.”

Kad je 1837. Đ. Josipović umro, naslijedio ga je u komeškoj časti mlađi brat mu A. D. Josipović (rođ. 1804). On je svršio 4 razreda gimnazije, možda u Zagrebu (gimnazijski katalozi tog razdoblja nisu svi sačuvani). Kako mu nije prijala školska klupa, stupio je – kao kasnije Ivan Kukuljević i Mirko Bogović – koncem 1822. u vojsku, te služio kao “Privat-Cadet” kod 48. pješ. regimente baruna Radivojevića. U vojsci je izdržao 5 godina, 3 mjeseca i 23 dana, pa je 17. X. 1828. u Cremoni otpušten na vlastitu molbu. Po otpusnom je listu bio visokog stasa, smeđe kose, sivih očiju, primjerena nosa, suhonjava lica. Matoša je oduševio Josipovićev portret u dvorani turopoljskog spravišća u Velikoj Gorici (danas u Povijesnom muzeju u Zagrebu), jer “sasvim odgovara junaku iz starih naših vremena: pravilno lice junačkog profila, umno i energično, zdravo i gospodsko u bijeloj bradi Nikole Zrinskoga i Lajoša Košuta”. Kao što nisu bila točna naklapanja da A. D. Josipović nije u vojsci dotjerao dalje od kaprala, neće biti točno ni ogovaranje da je bio neobrazovan, jer vojni otpusni list govori, da je vješt u govoru i pismu hrvatskom, latinskom, njemačkom, mađarskom i prilično talijanskom jeziku. Vrativši se kući A. D. Josipović oženio se 25. X. 1829. s Antonijom, kćeri turopoljske komeške porodice Pogledića, učvrstivši time preko Vojkovića dotad tanku rodbinsku vezu s Jankom Draškovićem.

Dok nije izabran za komeša, A. D. Josipović istaknut je u društvenom, slabije političkom životu. U razdoblju 1832-1842. bilježi A. Vakanović u svojem dnevniku Danicu Josipovića kao veseljaka, pjevača, nadasve gostoljubivog domaćina u Kurilovcu. U to vrijeme pretežno on druguje s ljudima iz preporodnog kruga. Gaj je od 1838. do 1842. stanar njegove kuće. Član je “kasina”, koji se već 1835. osnovao u Zagrebu kao sastajalište mladih ljudi bez političkog obilježja, 1837. u rujnu poklonio mu novo pokušstvo. 1838. kad Janko Drašković osniva Narodnu čitaonicu Josipović je među osnivačima. Između “Iliraca” i A. D. Josipovića nema jaza, čak još 1839. kad u Sisku priređuju prvu izvedbu Kukuljevićeva *Jurana i Sofije*, Budimir Praunsperger, jedan od glavnih organizatora prve ilirske kazališne predstave uzima u kombinaciju A. D. Josipovića za ulogu Hasan-paše.

Na zasjedanju požunskog sabora 1839/40. A. D. Josipović po prvi put je sudjelovao kao turopoljski komeš. To je međaš u njegovom životu. Postaje političar. Godina je to preokreta u mađarskoj politici. Formalno se složio opozicionalni klub, koji doduše stoji za program Széchenyijevih reforma, ali mu značajku daje borbenost protiv Beča i nijemstva. Protubečka je borbenost prudila Josipovićevu temperamentu. Turopoljci su decenijama mrzili Beč, pogotovu otkako je Turopolje nakon francuske okupacije sve do 1824. bilo dio austrijske Ilirije, u poreznom pogledu podvrgnuto "K. K. Staats-Buchhaltungu" u Trstu. Službovanje u linijaškoj regimenti možda je, tko će znati s kojeg razloga, pojačalo Josipovićevo protubečko raspoloženje. U Požunu su ga mađarski prijatelji zacijelo ubrzo uvjerali da je ilirizam bečko maslo. Dok u Hrvatskoj velikaši, mada je s njima u rodbinstvu, mnogo ne zarezuju Josipovića, u Požunu opozicionalni mađarski aristokrati druguju s njim na ravnoj nozi, grof Ljudevit Batthyány¹⁰ intiman mu je prijatelj. Josipović počinje oponašati način života mađarske aristokracije, sačuvani računi svjedoče kako je od 1840. počeo tjerati luksus. Drži četveroprege, godišnje mijenja livreve svojih kočijaša, husara, lakaja, u kući mu se lije šampanjac i tokajac. Mađzarofilaska stranka formalno je osnovana u Zagrebu 6. II. 1840. osnutkom "hrvatsko-mađarskog kasina". Vođa je stranke formalno bio Aleksandar Drašković, stvarno su je vodili Eduard Zerpak, Nikola Mikšić i Josip Brigljević. Josipovićevog imena nema među osnivačima kasina, nije on vidljiv ni na odlučnoj restauraciji zagrebačke županije 30. V. 1842. kad Turopoljce predvodi Aurel Kušević. Tek nakon poraza na toj izbornoj skupštini Josipović istupa kao vidljivi i strastveni prvoborac mađzaronske stranke, pogotovu jer ilirska stranka sad diže kuku i motku na Turopoljce tražeći da im se oduzme lično pravo glasa. Odmah nakon svibanjskog poraza 1842. Josipović, rođen inačđija, objavljuje u ime Turopoljaca "da oni doduše žele sačuvati svoju hrvatsku narodnost, no ako bi došlo do toga, da se moraju s njom rastati, vole postati Mađžari nego Iliri i Švabe". Ilirizam je razbio 700-godišnju panonsku orijentaciju života Hrvatske, davši joj nov mediteransko-balkanski pravac. Josipović pokušava zaustaviti neminovni historijski proces.

Od 1842. Turopoljci slijepo slijede svog komeša. Po svemu je Josipović bio demagog velikog formata, energičan vođa, dobar organizator. Narednih je mjeseci već gospodar mađzaronske stranke; njezina inteligencija, fiškali, profesori, mali plemići izvan Turopolja poslušni su njegovi klijenti, jer su većinom njegovi dužnici. Uskora postaje i predsjednik Kasina umjesto Aleksandra Draškovića. Sa svojim "hrvatovanjem" stvara zabunu i u Narodnoj stranci, konačno misao ilirske sloge mlada je i shvatljiva tek mlađem pokoljenju. Laskavci posvećuju Josipoviću prigodnice, nazivljući ga "draguljem hrvatskog naroda", ali je imao i iskrenih, inteligentnih sljedbenika, zanešenih idejama liberalizma, pripravnih u dilemi: ideja ili narodnost, žrtvovati posljednju. Mađžarsko je slobodarstvo privuklo i mnoge Srbe, pa je Sava Vuković postao ministar pravde u Kossuthovom republikan-

Grb Plemenite općine turopoljske

skom ministarstvu, a Ivan Damjanić stekao u Vojvodini pridjev "srpskog krvnika". Josipović je uistinu jedini antagonist Gajev, pa otkako je Gaj, nakon zabrane ilirskog imena 1843. potisnut u pozadinu, Josipović vlada političkom scenom u Hrvatskoj, daje inicijativu događajima.

Kriza se približila vrhuncu 1845, kad je trebalo izvršiti nove izbore u zagrebačkoj županiji. Josipović uživa doduše potporu mađžarske opozicije, ali vlast, u Ugarskoj palatin Josip, u Beču birokrati regentske Državne konferencije, zadiru i od Josipovića i od Gaja, obojica su im preradikalni. Dvorski savjetnik Förstel ponavlja maksimu kako "Gaja treba učiniti nemogućim". Josipović je 27. III. ponudio protivnicima "desnicu mira". Pokušaj izmirenja nije uspio. 3. VI. stiglo mu je iz Požuna pismo nepoznatog prijatelja, koji ga upozorava da mu udruženi konzervativci i kler spremaju zator, da je nad njim "štap prelomljen", "jer vam zakonitim putem ne mogu ništa, pokušat će vas učiniti neškodljivim kriminalnom akcijom". Uz svirku Rákóczijevog marša, okićeni bijelo-zelenim rozetama došli su Turopoljci na izbore 28-30. VII. 1845. Uz cijenu slučajnog krvoprolića pobijedila je mađžaronska stranka. Osvojivši vlast u županiji, po diktatu Josipovićevu zaključuje zatražiti da se vrati stari pravopis i kajkavština jer "horvatsko-slavonskog" jezika nema, Gaju oduzmu novine i štampa-

¹⁰ Lajos Batthyány. (op. ur.)

rija, stvorila nov red zastupanja u Požunu.⁰² Uistinu su “srpanjske žrtve” preokret u političkom životu prije 1848. Zagrebačko je krvoproliće uzбудilo svijet, naročito u Vojnoj krajini, za Beč je pako Vojna krajina jedina realnost na Jugu. Kako bi se stišalo uzbuđenje stvorena je odluka kojom je turopoljskom plemstvu oduzeto lično pravo glasa. Tim je mađžarofilski stranka izgubila vojsku i brojčanu premoć u Hrvatskoj, a istodobno je time Beč konačno privukao narodnu stranku uz konzervativni pravac. Kad je u saboru ban Haller proglasio kraljevski reskript, Josipović je opsovao “mater i dušu švapskom kralju, huncfutskoj⁰³ vladi koja nas sve hoće učiniti Švabama”.

Josipović je otad u Hrvatskoj izigran. Izmanevrirano je da izgubi komešku čast, optužen je da je kao skrbnik zlorabio imetak sinovca Stjepana. Pogotovu od njega odmiču mađžarofilski velikaši. Za mađžarsku je opoziciju heroj, u Požunu nastupa još uvijek kao vođa. Uvjeren je da vodi pokret, sam je sve to više na ularu.

Revolucija 1848. zatekla je Josipovića u Požunu. Vratio se smjesta u Hrvatsku, uvjeren da je sad kucnuo njegov čas. Imenovan je Jelačića banom, “zahtijevanja” zagrebačke skupštine od 25. III. poučili su ga da će događaji, barem u prvo vrijeme, krenuti drugačije. Dok je “hrvatska deputacija” u Beču čekala audijenciju, Josipović je 30. III. prenio svoj imetak na ženu, znak da se odlučio. Novac i dragocjenosti je povjerio goričkom župniku Kosu, koji ih je sakrio u jednu crkvenu raku. Kasnije su ih pronašli Jelačićevi komesari. Mađžarska je vlada 18. IV. imenovala Josipovića zagrebačkim velikim županom – u Zagrebu su se pronijeli glasovi da je imenovan banom – istog je dana umaknuo iz Kurilovca u Peštu. S njim je otišla u emigraciju grupa Turopoljaca. Mađžaronski su se aristokrati sklonili u Graz. U Pešti je dočekan sa slavljem, priređena mu je podoknica s bakljadom.

Čim je u rujnu 1848. Jelačić prešao Dravu – Josipovićeve je imetak međutim zaplijenjen, – on kao honvedski pukovnik organizirao je “leteći zbor” od nekoliko tisuća dobrovoljaca. Operirajući iz Kaniže nekoliko puta mu je uspjelo presjeći Jelačiću vezu s Hrvatskom. Kasnije je stalno uznemirivao kordon na Dravi, snujući provaliti u Hrvatsku i prodrijeti do Bosne, gdje je htio dići ustanak. Kad se revolucija počela drobiti, raspao se i Josipo-

vićeve korpus, a sam je postao “prisjednik kod milosti podjeljujućeg sudišta” u Debrecinu. Nakon kapitulacije mađžarske vojske prebjegao je u Erdelj, gdje je konačno uhapšen, te 5. IV. 1850. pod stražom doveden u Peštu. Vojni sud ga je 6. X. 1850. osudio na smrt. Kod čitanja osude, kako je izvijestio *Agramer Zeitung*, “sam nekadašnji župan Turopolja Danijel Josipović osta nepomičan u obrazu, osta kao klisura, kao živac-kamen, koji dugo prkosio vatri i neće da se umekša”. Osuda je naknadno pretvorena u 10-godišnju robiju u okovima, koju je izdržavao u Kufsteinu. Povodom radosnog događaja u carskoj porodici 1856.⁰⁴ pomilovan je i Josipović. Tvrđavna komanda Kufsteina primila je 9. XII. nalog da ga smjesta pusti na slobodu i preko Salzburga stražarno otpremi u zavičaj. Josipović se tek silom dao izbaciti iz tamnice, izjavivši da ne treba milosti uzurpatorove.

Otad, do smrti 20. XII. 1874. Josipović živi povučeno na imanju Jalkovcu nedaleko Varaždina. Doživio je slom apsolutizma, obnovu ustavnosti i mađžarofilski unionističke stranke. U politiku se nije više pačao. Nekadnji njegovi sljedbenici dolaze na vlast, sklapaju 1868. hrvatsko-ugarsku nagodbu. On šuti. Možda ih je prezirao zbog kompromisa s dinastijom, oni su pako vjerojatno zazirali od bivšeg robijaša. Kao “trdi Horvat” možda bi se Josipović bio složio s A. Starčevićem, da i ovaj nije naglašavao dinastijaštvo. Vjerojatno je još osluškivao Kossuthove povjerljive poruke. Josipoviću se ne može oporeći dosljednost.

Priznao je tek jednu promjenu. Do smrti je ostao pravdaš. Vodio je brojne parnice. Tužbe i utoke pisao je sam – Gajevim pravopisom i štokavštinom. Kad je umro, novine su jedino kratko zabilježile njegovu smrt. Ni mađžaroni mu nisu napisali nekrolog. Matoš je uglavnom točno ocijenio Josipovića: “Kao Iliri što očekivahu odviše od Beča, Josipović i njegovi unionisti očekivahu odviše od Pešte, zaboravljajući, da je do njihovog vremena savez ugarsko-hrvatski mogao biti čvrst i lojalan, jer se ne osnivaše na narodnom i jezičnom načelu ... dok se primanjem načela narodnosti i narodnog jezika stubokom te prilike izmijenise”. Konačno, ura historije ne može se pomaći natrag, to A. D. Josipović, velik politički temperament, ali slab talent, nikad nije shvatio. U prošlosti Hrvata po neukrotivosti i inatu ravan mu je jedino Hrvoje Vukčić i vječni puntar – hrvatski kmet.

⁰² U rukopisu slijedi rečenica koju je Horvat naknadno prekrizao: Josipović je mislio da je moguće pomaći natrag kazalo historijske ure. (op. ur.) ⁰³ Tj. huncutskoj (hungarizam, izvorno od njemačkoga *Hundsfoth*). (op. ur.) ⁰⁴ Rođenje Gizele, kćeri Franje Josipa i Elizabete, u srpnju 1856. (op. ur.)